

Jože Horvat z Igorjem Škamperletom

Horvat: Nenavadno zgodaj si odšel študirat v Slovenijo, na gozdarsko srednjo šolo v Postojni. Kakšna je bila izkušnja s tem drugim svetom – mislim na razliko med dvema sistemoma, ki je pogojevala različne načine življenja in se je najbrž odražala tudi v šoli? Kaj ti je dala Postojna?

Škamperle: Pri petnajstih letih sem doma izrazil željo, da bi odšel na srednjo gozdarsko šolo v Postojno. Oboje mi je bilo privlačno, pot v domovino in učenje o gozdu in naravi. Starša sta to željo nazadnje razumela in privolila, dobil sem tudi štipendijo republiškega sekretariata iz Ljubljane. Šlo je za “notranji” klic, ki se pojavi pri mladem človeku. Že v deških letih sem se navdušil nad hribi in se rad udeleževal izletov planinskega društva in izletov s taborniki. Gozdovi so mi bili nekakšna svetinja. Priti živeti v Postojno, kar je pomenilo v Slovenijo in v takratno Jugoslavijo, ko sta bila Tito in Kardelj še živa, pa je bila seveda nova in svojevrstna izkušnja. Družbene teme me takrat niso zanimale, zato me “odrasla” idejna, nazorska in politična vprašanja niso prizadevala. Po drugi strani je bilo družbeno stanje v Italiji takrat zelo napeto in nemirno – bila so pozna sedemdeseta leta, ko je prišlo do ugrabitve predsednika italijanske vlade Alda Mora. Dejanski vzroki za njegovo usmrnitev so še danes zaviti v temo. Tudi bližnje okolje v Trstu me je takrat utesnjevalo. Občutil sem tujost do svojega okolja in potrebo, da se odselim “drugam”.

Šolanje in bivanje v Postojni sta mi v resnici veliko dala. Šolska snov, ki je poleg občnih učnih predmetov zadevala botaniko in delo v naravi, me je zanimala. Odkrival sem stvari, ki sem jih želel spoznati. Sošolci so se hudovali zaradi dolgočasnosti kraja, meni pa je bila Postojna po eni strani domača, po drugi strani pa mi je skromnejše in – predvsem v materialnem pomenu – revnejše življenje, ki je takrat vladalo v jugoslovanski družbi, še dodatno ustrezalo, v pomenu “odhoda v drug kraj”, kakor sva rekla

Igor Škamperle

prej. V tem času sem sklenil nekaj lepih prijateljstev, ki so se ohranila. Z nekaterimi smo začeli odhajati v gore in tudi plezati. To je postalo najpomembnejše.

Horvat: Leposlovna knjiga *Sneg na zlati veji* (1992) je tvoj prvenec – presenetljiva knjiga, napisana inspirativno in zelo večče. Kakšni so bili tvoji začetki pri pisanju proze? Kakšno branje ti je bilo pri srcu, kako si prišel do pisanja na svoji ravni?

Škamperle: To zadeva globlje stvari, kakor se zdi na prvi pogled. Priti do svoje pisave ... S tem se ukvarjam še danes. Naj gre za moj lastni izraz, ali pa v vlogi mentorja in učitelja pri svojem pedagoškem delu, ko skušaš mlade ljudi spodbuditi in jim pomagati, da bi razvili predvsem to – naj gre za pisanje, ustvarjanje ali preprosto za odnosa do sveta: na svoji, lastni ravni. V obilici informacij in materialnosti je danes to morda težje, kakor je bilo včasih.

Knjigo *Sneg na zlati veji*, ki je neke vrste avtobiografski roman, sem napisal, ko sem nehal aktivno plezati v gorah in sem končeval študij književnosti in sociologije na ljubljanski Filozofski fakulteti. Sam pri sebi sem se spraševal, ali nisem še premlad, da bi pisal roman o sebi in svojih poteh? To počneš, ko si zrel in moder. Do takrat pa ... živela dinamika vsakdana! Ali pa, če že, intelektualna teorija! Toda odnos, ki sem ga od zgodnjih let razvijal do naravnih krajev in gora, hkrati s tem pa lastno udejanjanje v svetu, njegovo doživljanje in spoznavanje, so me silili k temu, da prigode, ki so se odvijale same od sebe, literarno ponovim, dopolnim z refleksijo in domišljijo ter s tem poustvarim novo, trajnejšo in smiselno eksistenco, ki se mi zdi, ko danes gledam, dejansko tudi bolj resnična. Šele literarni zapis, z besedo, ki je, upam si reči, močnejša od podobe, ker ohranja živi glas in deluje prek sluha, realnost utrdi, da je zares prisotna in obstane. Prigoda, ki jo doživimo, mine. O njej hranimo spomin, ki s časom blede in se zgublja. Tudi zgrajena stavba se bo nekoč podrla. Zapisane in literarno poustvarjene prigode pa ostajajo žive in nas zmorejo vedno znova nagovoriti. To je bila čudežna intuicija Homerja in starih Grkov, ki so dojeli, da sta poezija in nagovarjajoča beseda živa vez vsega izročila in bivanja. Asirci, Etruščani, Hetiti, Feničani, Skiti in Perzijci so bila močnejša ljudstva, toda od njih so se ohranili le nemi, kamniti sledovi, ki nam povedo le malo. Homerjeva epa pa pred nas priključeta žive osebe, v katerih lahko prepoznamo lastne izkušnje in čustva ter se z njimi istovetimo. Literarni opis prigod in doživljanja mi je bil torej nekakšen iz-ziv, pa tudi potreba, da bi svojemu bivanju dal smisel. Kako se tega lotiti?

Povrh vsega ob pomanjkanju zrelosti in modrosti? Ob potrebnem znanju in razmišljanju, ki sta nekakšna podlaga, so človekova ustvarjalna dejanja vedno prežeta z intuicijo in hipnim, nenadnim odkritjem ali spoznanjem. Tako je nastajalo tudi moje prvo delo. Slogovno gledano pa je bila rdeča nit pripovedovanja nekakšna empatija, to je poskus vživetja v opisano stvar, osebo ali prigodo. O tem je odlično pisal M. Bahtin v svojem delu *Avtor in junak v estetski dejavnosti*. V mojem primeru je šlo tudi za gore in plezanje.

Horvat: Pripoved se začne v Trstu in se nato prepleta z dečkovimi obiski starih staršev blizu Nove Gorice, nadaljuje z opisi doživljanjev internata in šole v Postojni s prvimi in vse zahtevnejšimi vzponi na gore, konča pa se z odpravo v Himalajo. Kaj te je nagnilo oziroma "sililo" k pisanju, v katerem prevladuje alpinizem, razmeroma malo pa je socialnega konteksta?

Škamperle: K pisanju me je silila notranja potreba, lahko rečeva nagib po samo pripovedovanju, ki si za izrazni izziv išče ustrezno formo, to pa zato, ker slutimo, da se z učinkovito obliko dejanski svet, preteklost, prigode in mi sami nekako "transfiguriramo"; postajamo nekaj več. Predvsem resničnejši in bolj smiselni. Hkrati s tem pa razprti za druge, medtem ko fizični svet z našimi izrazi dobiva pomen. Moj odnos do narave in še posebej do gora je bil od vsega začetka romantičen: veliko sem bral Juliusa Kugyja in z njim so poti v gore dobile povsem drugačno, poetično in vzvišeno obliko. Bral sem tudi druge avtorje, ki poetično opisujejo naravo, na primer Franceta Avčina, zelo lepe opise poti Tineta Miheliča, ki je bil tudi glasbenik in velik esteta, pa razne lovske in gozdovniške zgodbe, od Setona in Cooperja do Toneta Svetine. To je seveda preprosta, mladeniška literatura. Na vrhu vseh je bil Kugy, po rodu koroški Slovenec (oče se je pisal Kogej), ki je živel v Trstu in je bil avstrijsko vzgojen. Njegovo opisovanje Julijcev še danes velja za vrh poetičnega opisa gora. On sam je gora, "neskončen testament ljubezni, ki ga pišemo vedno znova. Če njega ne bi bilo, bi se Julijci bleščali na nebu brez zgodovine za nas in v velikem delu brez pesmi." Tako je rekel Celso Macor. Ko sem hodil po gorah nad dolino Trente, se mi je zdelo, da slišim Kugyjeve besede in vidim, kako se v družbi gorskih vodnikov, Komaca, Tožbarja in Ojcingerja, prižiga ogenj za nočni bivak. Hočem reči, da je literarna beseda vedno mlada in z doživljanjem sočasna. Z njo pa svet in naša eksistenca dobivata nove, vselej razprte in hrepeneče pomene. To je bil prvi, primarni vzgib mojega pisanja. Smer oziroma zunanjo utemeljitev pa so mi dajali konkretni vzponi na znane in zahtevne vrhove. Socialni kontekst pri tem ni imel večje vloge.

Horvat: Torej gre za alpinistično knjigo ... Ampak to ni kaka reportaža o poteh po hribih in plezanju po visokih in nevarnih stenah. Kdaj si – na začetku – najprej začutil, da odhajanje v gore ni samo družabni izlet ali celo pustolovščina, ampak “nekaj več”? S čim posebnim te je gora nago-varjala in osvojila?

Škamperle: Ta občutek sem imel že od vsega začetka. Verjetno od prvega vzpona, ko sva šla z mamo na Triglav z bohinjske strani, torej po daljši poti, ki nudi primerno iniciacijo, in sestopila mimo Sedmerih jezer čez Komarčo. Imel sem dobrih devet let. Doživljanje gora, naj gre za preproste poti, ali pa za težje in zahtevnejše vzpone, spremljajo nekateri vzgibi duha, ki so v resnici, ne glede na težavnost poti, enaki ali isti: to je preselitev v “drug kraj”, ki nudi drugačno stanje zavesti; občutek popolne resničnosti, ki je s tem povezan, pa osebno udeležnost v tem ter implicitno priznanje, ki človeka nagovori in potrdi v tem, kar je. Ta “gratifikatorni”, to je hvaležni občutek, je temeljnega pomena. Poleg tega gore, za razliko od drugih dejavnosti, človeku nudijo pogled na svet “od zgoraj”. Tudi ta, če tako rečeva, vertikalni dejavnik, je bil zame vedno zelo pomemben. Ne gre le za to, da bi se nam od tam zgoraj vsakdanje skrbi, ki jih imamo v dolini, zdele malenkostne in nebstvene. To sicer drži, naj gre za šolo, službo, politiko ali družinske napetosti. Še pomembnejše se mi zdi, da tam zgoraj doživimo t. i. plemenitost pogleda. Ta omogoči odmik od malih in minljivih objektov, spodbuja pomiritev, nevtralizira dinamične vzgibe in strasti, osebni duh pa se dvigne v nadčutni prostor vzvišenega in trajnega, kar pomeni soudeležnost pri bivanju trajne resnice in lepote. Pogled z višin to zmore prikazati v najčistejši obliki. Spodbuja avtorefleksijo in konstitucijo jaza. Nudi spokojnost vzvišenega duha. Primerjal bi ga s tistim, kar v religiji razumemo kot razodetje. Ko sem v zrelejših letih študiral veroslovje, sem zelo dobro razumel, za kaj gre, ko beremo o razodetju, mističnih doživetjih in občutju svetega. Nebeški svod, neizmeren in presežen, pa vrhovi gora, ki se ga fizično dotikajo in so skrajni obronki zemlje, tako plemenito nad vsem, kar se nam dogaja “tu spodaj”, pa tudi radovednost, kaj je tam zadaj ali, natančneje rečeno, kako se od tam zgoraj, z grebenov in vrhov, vidi naš spodnji svet, to so, po moje, antropološki temelji religiozne zavesti človeka. Takšno motrenje resnično nastopa kot razodetje in ustvarja občutenje svetega. Zame je bil ta vzgib bistven.

Seveda, človek se želi izkazati in osebno izkusiti nekatere glavne, lahko rečeva arhetipske preizkušnje in situacije, zato se lotevamo raziskovalnih in zahtevnejših nalog. Privabljata nas skrivnost in področje, ki je za

posameznika še neznano. S tem so v meni naraščali novi plezalni cilji in želja po zahtevnih vzponih. Za zavestni začetek "presežnega" občutja, o katerem govoriva, pa bi postavil vzpon, ko sem pozno jeseni, petnajstleten (v prvem letniku srednje šole), odšel sam na Triglav iz Bohinja. Med sestopom sem drugo noč prespal v zapuščenem seniku nad Uskovnico. Ko sem ob večernem mraku, v popolni samoti, motril pokrajino in zrl v tišino, ki je polegala na zemljo, se mi je zdelo, da vidim Jakobovo lestev, ki se od zemlje dviga do neba, angeli na njej pa hodijo gor in dol. In sem se zaobljubil, podobno, kakor naš očak Jakob. Ne da bi vedel, kakor tudi on v sanjah ni, da so to nebeška vrata. Pomen biblijskih prilik in Dylanovo pesem pa sem spoznal šele pozneje.

Horvat: Tomo Virk v spremni besedi pravi, da je *Sneg na zlati veji* razvojni roman. To je, če poenostavim, pripoved, ki glavni lik pelje skozi "šolo življenja" do njegove zrelosti. Kako trda in nepreklicna se ti je zdela ta šola? Kaj je bilo v njej odločilno? Kako bi označil njene duhovne koordinate?

Škamperle: Vrnil bi se k tistemu, kar si vprašal na začetku: kako priti do svoje pisave. Pripoved v knjigi se odvija v slogu razvojnega romana in dejansko gre za takšno vsebino. Toda ko avtor želi literarno popisati del svojega bivanja in z njim povezane izkušnje, se pojavita dve težavi: motivni izbor in slogovna raven. Zavzeto sem iskal primerno obliko za oboje. Hkrati sta bili, tudi med samim pisanjem, ves čas prisotni še dve težavi: na eni strani želja po verodostojnosti. Želel sem pisati o stvareh, čustvih, dogodkih in ljudeh, ki sem jih dejansko izkusil in poznal. Po drugi strani sem se zavedal velike pasti ali zadrege, da bo vse skupaj izpadlo patetično. Ko pišemo o lepoti in čustvih, je težko ne biti patetičen. Vedel sem, da se moram izogniti tako kronološkemu popisovanju, ki spremlja mnoge potopise ali druge kronike, kakor osladnemu, "postromantičnemu" opisovanju narave. Toda nisem se jima mogel povsem izogniti.

Od avtorjev, od katerih sem se učil in se ob njih tudi navdihoval, lahko omenim prozna dela Lojzeta Kovačiča, predvsem njegove *Prišleke*. Romane in novele Alojza Rebule, Marqueza, Handkeja, močno se me je dotaknil in me literarno "vzgajal" Flaubert, njegov roman *Vzgoja srca* in čudovita povest *November*. Kot študentje smo takrat brali in cenili Johna Fowlesa, na primer njegovo *Ženo francoskega poročnika*. Na svoj način mi je bil blizu Kafka, pa tudi odlična študija o njem Nadie Fusini, ki ima naslov *Due* (Dva), in govori o zapleteni duševnosti tega judovsko- nemškega praškega "čudaka". Bral sem tudi Borgesa, njegove

Izmišljije, pa Ernesta Sabata v prevodu prof. Capudra. Z branjem človek postaja drug človek, to je vsekakor res. Tega sem se zavedel, ko sem spet, tokrat zreleje in nešolsko, bral Cankarjeve prozne zapise, od *Hiše Marije Pomočnice* do *Podob iz sanj*. Slovenski bralec je pred njegovo literaturo težko ravnodušen in zavedel sem se svetobolja, ki ga največkrat nezavedno nosimo v sebi. Joyce – njegov *Umetnikov mladostni portret* – se mi je zdel jezikovno literarna intelektualna vaja, ki pa je nisem mogel posvojiti. Podoben vtis sem dobil pri naših modernistih, na primer pri branju črtic *Molčanja* Rudija Šeliga. Literarno gledano izjemno pisanje, ki pa ostaja znotraj igre jezika. Epski nadih, na primer pri Jančarju, pa pesniki, ki sem jih odkrival, od Antona Vodnika do Hribovska in Balantiča, so se me nežneje in resničnejše dotaknili.

Prebiral sem tudi Eca in Calvina, ki pa sta oba, kljub bližini italijanskega sveta, ostajala preveč racionalna. Hladni, distancirani prizvok, ki spremlja Calvinovo pisanje, pa se me je dotaknil na neki drugi ravni, arhetipski. Od šolskih klopi mi je ostal v spominu njegov roman *Baron na drevesu* (*Il barone rampante*), ki nam ga je vsebinsko podala Neva Godnič, profesorica na nižji gimnaziji v Trstu. Slovenski prevod je izšel pred nekaj leti (Beletrina, 2010). To sem jaz, sem si rekel: fant in mož, ki ima do sveta svoj odnos in živi na drevesih. On sicer gleda in prihaja dol, drugi pa nimajo dostopa do njega.

Želim povedati: pri koordinatah, ki določujejo naše bivanje, če ostaneva pri literarnem poustvarjanju, sta prevladovali dve tirnici. Ena je žanr izpovedi in naracije. To je bila zame, ki nisem jezikoslovec, nimam pravnega pogleda niti matematičnega talenta, temeljna razsežnost eksistence. Zavedam se, da je naš linearni, kronološki, konsekutivni pogled, ki opredeljuje zahodno civilizacijo, le ozek segment razumevanja časa. Zaradi tega smo vsi tako mobilizacijsko nastrojeni in skoraj histerično usmerjeni v čim boljši izkoristek zdajšnjega trenutka, o čemer danes piše nemški filozof Sloterdijk. Tistega, kar smo videli lani, ni več in nima pomena; kaj bo prihodnji mesec, še ne vemo. Vse, kar je, je ta naš ubogi “zdaj”, ki ga skušamo čim bolje izkoristiti. Res, ubožen pogled! Zaradi tega od svojega dvanajstega leta pišem dnevnik, s katerim sem lahko v vseh svojih časih hkrati. Zdaj sicer živim svoje koledarsko leto, a lahko se duhovno in doživljajsko preselim v mnoge etape svoje eksistence. Danes razumem, kaj je hotel reči Empedokles, ko je rekel, da je bil že riba v vodi in ptica na nebu. Tudi jaz sem vse to že bil; in baron na drevesu. Čas obstaja kot nabor “paketov”. S pripovedjo ga poenotimo v sklenjeno celoto, ki je “vsa hkrati”. Fizični svet, dogodke, strahove in ljubezen nadgradimo v zgodbi z besedo. S tem življenje estetiziramo in ga živimo kot zgodbo, ki mineva in hkrati trajno biva.

Druga tirnica, ki zadeva pisanje, do neke mere pa tudi golo bivanje, zadeva selektivni izbor. Ko pišem, ne opisujem vsega, to bi bilo nesmiselno. Izberem. Kaj in kako izbrati? To se mi je zdelo ključno. Gre za vprašanje kompozicije. Ta je vedno pomembna. V književnosti se z njo povezuje tudi glas ali ton pisave. S kakšno intonacijo vstopiti v bližino tem in motivov? Tudi to se mi zdi pomembno. S svojim tonom ali notranjim glasom nas literatura nagovori ali odbije. Načelo, ki me vodi, pa so nabori arhetipskih situacij oziroma tem in motivov, ki določajo temeljno vlogo posameznih prilog. Sprememba intonacije oziroma sloga pisanja pa naj odraža dinamiko bivanja v času, ki bistveno določuje človeka in njegovo bit nasploh.

Horvat: Tvoja naslednja, tj. druga leposlovna knjiga je roman *Kraljeva hči* (1997). Bralec bi morda pričakoval, da bo novo delo govorilo o tvojem ožjem okolju, toda dogaja se predvsem v Pragi. Kaj je bilo odločilno za to izbiro?

Škamperle: Prago sem izbral, ker je zanimivo mesto, ki se mi je vsebinsko zdelo primerno za teme, o katerih sem želel pisati, to pa je bilo izročilo hermetizma in deloma alkimije, ki sem ju takrat spoznaval. Hkrati se mi je zdelo, da mali odmik od neposrednega okolja, v katerem živimo, olajša razmislek in pisanje o nekaterih sicer vročih ali spornih temah (strategije izkazovanja moči, govor o ljubezni, razmislek o zgodovini, prostozidarji). Praga je primerna tudi zato, ker se tam srečujeta slovanski in nemški narod, kjer gre za dotik in preplet zahoda in vzhoda, ki sta vpeta v srednjo Evropo. Po analogiji je to podobno slovenskim prostorom.

Horvat: Gre pravzaprav za poglobljeno, tematsko široko in jezikovno zahtevno pripoved o iskanju nove utemeljitve posameznika in skupnosti v sodobnem času, zato zajema vrsto vprašanj, od ljubezni, politike, zgodovine do transcendence in filozofije. V čem je ta doba – recimo zadnji dve desetletji – odpovedala? Je ta neuspeh priložnost za roman?

Škamperle: Roman je nedvomno zahtevno branje, vsebinsko in slogovno. Tega mi je danes po svoje žal. Pisal sem ga v času, ko sem šele spoznaval zapleteno, a tudi zelo zanimivo družbeno in kulturno zgodovino češke dežele in celotni duhovni kontekst srednje Evrope v času pozne renesanse in baroka (16. in 17. stoletje). Gre za obdobje, ki nastopi ob koncu razmeroma lepe in srečne dobe italijanske renesanse, iz katere so se nam ohranila imena velikih umetnikov, na primer Michelangelo in mnoga druga.

Nove racionalne paradigme, ki odločilno zaznamuje novi vek, ter ustrezne politične geometrije, ki bi Evropi zagotovila potreben mir in stabilnost, pa še ni bilo. Novo racionalno razumevanje narave je takrat šele nastajalo, v razmerju med Descartesom, minoritskim očetom Mersennom v Franciji, Galilejem v Italiji in Keplerjem v Pragi. Politični mir in dolgoročno stabilnost pa je prinesel vestfalski mir ob koncu tridesetletne vojne leta 1648. Takrat postavljena nacionalna in politična geometrija se je ohranila, lahko rečemo, do prve svetovne vojne. Potem se evropska šahovnica spet spremeni. Ta dejstva, ki zadevajo intelektualno in kulturno raven, ob tem pa tudi neposredno politično, ter njihovo večplastno križpotje, so se mi zdela zanimiva za literarni opis in razmislek. Po analogiji so podobna položaju, v katerem smo Evropejci danes.

V čem je naša doba odpovedala? Upajmo, da še ni povsem. Res govorimo o krizi in ne moremo zanikati težav in zadreg, ki nas spremljajo, pri nas doma in v Evropi nasploh. V romanu skušam nakazati nevarne čeri, v katere se družbeni razvoj rad zaplete: zloraba moči, sebični interesi, zameglitev pravega bistva človeka s posvetnimi cilji; zgrešene investicije, ki pomenijo, da bo bolj razumljivo, prepustitev napačnim sferam imaginacije, ki diktirajo naše želje in nas zvabijo na napačno pot. K temu spadajo velike ideologije, ki jih poznamo iz moderne dobe. Roman sem pisal sredi devetdesetih let, v času, ko se je v Sloveniji zelo agresivno spreminjala tehnološka paradigma ter se je odvijal zanesen ekonomski in kapitalski vzpon. Tega se verjetno še spomnimo. Takrat se je, med letoma 1996 in 1999, svet radikalno spremenil, nastala je nova *agora*; ne le zaradi mobilnih telefonov, medmrežja, Interspara in novih avtomobilov. Svet se je spremenil v naših glavah. Kako zgraditi novo, svobodno in smiselno hišo evropskega bivanja? Iz nekdanjih zapletov in nevarnih čeri bi se lahko česa naučili. Pa se nismo. Na individualni ravni so naše napake lakomnost, napuh in pretiran pohlep.

Horvat: Dogajanje v romanu vzporedno poteka na dveh časovnih nivojih: v sedanosti in na prelomu 16. stoletja, za časa cesarja Rudolfa. Verjetno ju povezuje tema *Nova renesansa stare celine: inovacije in izročilo*, ki naj bi bila v Pragi predmet mednarodne konference, na katero je povabljen zgodovinar Ernest, Slovenec iz Trsta. Toda napovedujoče se teze tega simpozija Ernest nazadnje zavrne?

Škamperle: Ernest, junak toka pripovedi, ki se odvija v sodobnem času, po imenu spominja na Hermesa, torej naj bi bil nekakšen nosilec sporočil ali posrednik. Ob ljubezenski zgodbi, ki jo doživi v Pragi in zanj osebno

pomeni preobrazbo, ki ga postavlja pred temeljna življenjska vprašanja, je vpet v skrivnostno srečanje dokaj dvoumnih, na pol realnih figur, ki načrtujejo novo družbeno strukturo stare celine. Želi biti zraven, a se ob neposrednem soočenju zave, kako naivni smo velikokrat, ko si nekatere razvojne interese idealistično zamišljamo. V zadnjem hipu, ko je skrajni čas oziroma je že prepozno, izstopi iz igre, ker sta mu svoboda, pristna skupnost in ljubezen pomembnejši. Tudi kot Slovenec se na določenem parketu zave svoje šibkosti in ranljivosti.

Mimogrede: roman je seveda izmišljen. A ko gledam, kako se danes odvijajo razni "prevzemi", kako delujejo evropski in svetovni centri moči, predvsem kapitalske moči, kako "ljubko" geometrijo vplivnih sfer imamo spet v Evropi, z Anglijo, ki je od renesanse naprej na otoku in se nas zato ne tiče neposredno, kdo drug pač! Kako učinkovite so "moderne magične moči", ki upravljajo z željami ljudi in obvladujejo množice, se kar muzam, ker je po svoje zelo podobno tistemu, kar sem fantaziral v romanu.

Horvat: V preteklih stoletjih so se (vsaj v literaturi) nekateri veliki avtorji med iskanjem rešitev "vračali" v preteklost, recimo k zgledom v staro Grčijo. Je tudi danes tak vzratni pogled neogiben? Je renesansa tista, ki je lahko tvorna za našo miselnost, torej tudi za umetnost, religijo itd.? Je v tem smislu razumeti tvojo knjigo *Magična renesansa*?

Škamperle: Evropa danes nedvomno potrebuje novo renesanso. To pomeni prepород idej in posredno tudi sloga mišljenja in življenja, ki nam bodo prinesli kvalitetnejše bivanje in spet osmislili svet; tako širni svet kakor sleherni malo domovino. Zgodovinska renesansa, o kateri sem pisal, je bila nekaj takšnega. Z novim pogledom v preteklost je spodbudila in ustvarila novo razumevanje svojega časa in sedanosti ter pripomogla h kvalitativni preobrazbi življenja. Tudi danes smo pred podobnimi izzivi, ker se zavedamo, da bo treba spremeniti slog življenja. Potrošna miselnost, ki se je razmahnila v zadnjem času, vodi v slepo ulico. Sporna je verjetno že sama ideja razvoja in nenehne rasti. Mislim, da bi bilo treba kritični razmislek razviti na primarni, osnovni ravni. Mi živimo z idejo razvoja in potrebo po nenehni izboljšavah. To v našem sistemu pomeni tudi nenehno kapitalsko rast, proizvodnjo in, če se da, čim več trošenja. Kako lepo! Kaj pa čas? Zame je vreden več kakor denar. Tudi primarni energetski viri so omejeni, njihova proizvodnja in poraba pa s seboj nosi stranske učinke in posledice.

Naš trenutni zahodni kapitalski model ni edini. Obstajajo tudi drugi vrednostni modeli. Poglejmo primer starega Egipta: njihova družba je,

skoraj nespremenjena, obstajala tri tisoč let. Slonela je na izhodišču, naj zemeljsko bivanje človeka, tj. država ali mesto in tudi dinamika individualne eksistence, posnema trajne kozmične vzorce in v skladu z njimi zagotavlja dobro počutje in trajno bivanje. Pomembno je, katere vrednote postavimo za izhodišče: ali so to individualne želje ter njihovo predmetno in uporabno zadovoljevanje, ki nudi takojšnje telesne in drugačne užitke, kar sodobna tehnologija zmore v veliki meri proizvajati in ponujati, brez ozira na duhovno življenje človeka in njegovo trajno bit; ali pa izhajamo iz človeka kot celovitega bitja, ki je pravi svet v malem (mikrokozmos), katerega glavne lastnosti – ki so hkrati poklic in priložnost, ponujena vsakomur – so ustvarjalni nagib, zmožnost ljubezni, bližina ali sorodnost z najvišjim bitjem, ki ga človeška pamet zmore misliti in presega stvarnost, to je Bogom, ter individualna svoboda duha. Na osnovi izhodišč, ki jih postavlja širši kolektiv, pa tudi vsaka posamezna oseba že v svojih mlajših letih, je odvisno, kako bomo živeli in, to si upam reči, kako bomo skrbeli za svoje duhovno zdravje in srečo, kar je bistveno za vsakogar.

Globalno gledano danes, v primerjavi z nekdanjo renesanso, obstajajo velike razlike. Evropa, ki se je pred petsto let pognala naprej, "prehite-la" druge civilizacije, na primer arabsko, indijsko in kitajsko, ter odprla vrata duhovno-zgodovinski dobi novega veka, je danes, kljub naši odrasli ameriški "hčeri", obkrožena z novimi svetovnimi akterji, ki so po svoje mladi, temu primerno zagnani in stremeči; t. i. BRIK (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska), pa seveda velika območja t. i. tretjega sveta. Sodobni filozofi in družboslovci veliko razmišljajo o sodobni globalni družbi, njihovi pogledi pa so precej pesimistični.

Horvat: Od kod prihaja čas? Na to vprašanje avantgardisti menda odgovarjajo: Seveda iz prihodnosti, zato, kot je znano, zavračajo tako pretekle poetike kot še marsikaj. Ni vsaj velik del sodobne umetnosti utemeljen samo na sedanosti, npr. video, performans ...? Zanimalo bi me, kako sam razrešuješ to dilemo, če je sploh realna?

Škamperle: Hm ...! Res; prihaja od nekod, zgolj teče in mineva, mi pa štejemo njegove kratke sekvence, ali pa ga sploh ni? Kot organska bitja smo jetniki kratke razvojne biološke etape, ki ji pravimo življenje (na Zemlji), čeprav je bilo duhovnim ljudem od nekdaj jasno, da je to le preprosta oblika dožemanja časa. Čas nedvomno ostaja velika skrivnost tega vesolja. Pred skrivnostjo in neznanko se najdemo v obeh pogledih: če predpostavljamo, kakor želijo pokazati nekateri znanstveniki, da gre le za fluktuacije in v končnem primeru ni (bilo) nekega absolutnega začetka,

niti ne bo sklepnega konca tega vesolja oziroma multiverzuma (množice vesolj), kakor je ena od domnev, naše vesolje pa je le ena od "pokrajini", ki trenutno živi svoje urejeno bivanje. Pred enako oziroma pred še večjo skrivnostjo pa se znajdemo, če sprejmemo danes uveljavljeni t. i. standardni model, ki trdi, da sta se prostor in čas pojavila z velikim pokom, z njima pa tudi razvoj našega vesolja, ki naj bi bilo vendarle edino. Če je tako, potem se zdi, da ima tudi naš celotni naravni svet svojo zgodbo. Znajdemo se pred vprašanji, zakaj se je ta zgodba začela, zakaj se v njej nekateri osnovni parametri, ki sploh omogočajo obstoj prosojnega prostora in tvorbo svetov, tako neverjetno ujemajo, da se zdijo že sami po sebi "čudež"; kako in zakaj se je porodilo organsko življenje, ki je na naši Zemlji pripeljalo do umskega mišljenja in duhovne zavesti. In, če je tako, zakaj obstaja po svoje preprosta in lepa oblika razvojnega časa, z nekim začetkom in koncem? Takšne "zgodbe", ki so smiselne in lepe, imajo po navadi, pa tudi po določeni logiki mišljenja, svojega avtorja. Pred tem pa se sodobna racionalna misel zdrzne in obstane v zadregi. Raje predpostavlja, da ima človek v sebi nekakšen sebični gen, pojem Boga pa naj bi bila kulturna zabloda.

Od kod torej prihaja čas? Futuristi in modernisti so zavračali preteklost in zrl le v zdajšnjost in prihodnost. Postmodernizem prinaša relativizacijo tega zagona in vpeljuje sinkretizem ter poljubne izbire iz mnogoterih izročil, ki pa ostajajo nezavezujoče ter so največkrat le del estetske igre. Danes, v dobi t. i. tekoče moderne in globalizacije, smo priča vsesplošnemu odpisu zgodovine, ker menimo, da nas preteklost nima česa naučiti. Sam sem drugačnega mnenja in mislim, da preteklost temeljno določuje našo istovetnost, naj gre za skupni, kolektivni spomin ali za nabor dejavnikov, ki opredeljujejo identiteto in bivanje posameznika. Vsakič, ko želimo opredeliti svet in svojemu osebnemu pogledu dati neko osnovo, da bi zaživel v svobodi in ustvarjalnem poletu, se opiramo na spomin, ki je naša črno-bela zakladnica. Brez nje človeško bitje postane šibko in podobno navadnim živalim, ki premorejo instinktivno in genetsko posredovano informacijo. Človek tovrstnih instinktov nima, ima pa nabor naučenih stvari in veliko zalogo kolektivnega in osebnega spomina. Ta nas dela ljudi, sposobne komunikacije, razumevanja, strpnosti, pa tudi razumnega načrtovanja prihodnosti. Nimamo instinkta, da bi vedeli, kdaj se moramo ustaviti pri trošenju "sladkarij" in kdaj začeti graditi novo gnezdo. Imamo pa spomin, ki pomaga razumeti, kdo smo in kaj lahko pričakujemo.

Danes je žal večji del pozornosti namenjen "porabi" sedanjika. Kot takšni pa ljudje dejansko postajamo podobni "živalcam", s katerimi se da

zlahka upravljati, jih primerno hraniti – skrbeti za njihovo zaposlitev ter njihove želje – in jih nadzorovati.

Horvat: A vrniva se na kratko še k romanu ... Kakor Ernesta kot kritičnega intelektualca sicer zelo privlačijo duhovne vede, a tudi astronomija, alkimija ..., se po drugi strani čuti brezdomca v svetu, sprašujoč se, "kje je doma"? In to ne glede na to, da ima svojo veliko ljubezen, ki ne izzveni ravno tragično, in je reflektirana izjemno tankočutno, ne da bi zakrivala telesnost. Je današnji intelektualec "korsar" in kot tak lovi svojo srečo?

Škamperle: Do neke mere gotovo. Smo popotniki, v prostoru in času, med izročili, postavljeni pred izbire, obogateni, a hkrati obloženi in obremenjeni z idejami, ki v sodobni paradigmi izgubljajo svoje določljivosti, kakor družbeni prostor, ki nima več nekdanjih meja. Pred dvajsetimi leti, ko sem pisal ta roman, še ni bilo tako razvidno, da bosta virtualni svet in globalna paradigma prevladali in nadomestili fizično tradicionalni, "klasični" svet, v katerem so "meje", naj gre za državne, finančne ali idejne, pa tudi spolne, še imele določeno vlogo. Kljub odprtosti ponudbe in izobilju informacij, ki so vsem na voljo, pa se izobraženec močneje kakor kdo drug znajde v samoti, ker živi drugače in so mu prava domovina idejna, duhovna in umetniška izročila.

Horvat: Zanimiv je jezikovni spekter pripovedi: na eni strani prepričljiv esejizem s filozofskimi uvidi, na drugi občutenja, polna poezije, bodisi v opisih pokrajine ali mesta, ne nazadnje tudi človeških obrazov – kakšna jezikovna posoda se ti zdi primerna za moderno naracijo?

Škamperle: O tem bi težko rekel kaj bolj določenega. Pri pisanju tega romana so mi bili blizu in so name vplivali tako kulturnozgodovinski eseji, ki sem jih bral in so se navezovali na temo, o kateri sem pisal, pa nekatere študije, ki sodijo bodisi v globinsko psihologijo, kakor med starejša filozofska in alegorična besedila s področja ezoteričnih ved (miti, simbolizem, alkimija), na primer alegorični spis *Bežeča Atalanta* Mihaela Maierja, ki sem si ga zamislil kot vzporednega junaka v romanu, kakor tudi priznana literarna dela iz občega kanona. Pomembna "šola" pri pisanju je bil zame izjemen roman Roberta Musila *Mož brez posebnosti*. Jezikovna posoda sodobne naracije ima vse polno vijug in oblikovnih pre gibov. V primerjavi z modernizmom morda ni več v ospredju razgradnja same subjektivnosti in z njo povezana jezikovna matrika; s to zavestjo se danes tako rekoč že rodimo, saj klasičnega, trdnega subjekta ni nikjer več.

Povejva to s prispodobo: zdravo konservativnega očeta, ki bi sina naučil discipline, otrokom posredoval izročilo in sinu v primernem zrelostnem trenutku na štiri oči povedal nekaj o svojem rodu, česar pred tem ni govoril, žal ni več. O novi tehnologiji so mladostniki celo bolje informirani od staršev, oddaljena preteklost pa je tako ali tako "brez veze". Razgradnja subjekta potemtakem, v umetnosti, ni več projekt. Naloga, tudi literarno-jezikovna, je kvečjemu pluralna (večglasna) konstrukcija individualne osebnosti. Eden od (sanjavih) ciljev sodobnega junaka je – *Možnost otoka*, kakor je naslov enega od romanov danes znanega Michela Houellebecqa. Realnost vsakdanjika je postala opita z vsakovrstnimi delci, ki segajo od trenutnega modnega trenda do poslednje skrivnosti. O seksualnosti in o zapletenih poteh orgazma so podučeni in razpravljajo najstniki. Kako naj danes pišemo o lepotah narave, ki človeku nudijo presežno doživetje? V romanu sem vztrajal pri mnogih oblikah klasičnega pisanja, a sem imel ves čas vtis, da duh časa, ki ga živimo, vdira vame in spodjeda celostno podobo sveta, v katero sem še verjel.

Horvat: Leta 2012 sta s fotografom Igorjem Mezgecem izdala knjigo *Dotiki pokrajine*. Tvoj del so poetski esejistični zapisi o izbranih, čudežnih bitjih narave, od gozda prek nekaterih dreves do trav, rož, maha, lubja ... Od kod zamisel za to poetično delo (sicer uvodoma omenjaš prijatelje in kolege, ki so izgubili življenje v naravi, a motiv je bil verjetno širši in starejši ...)?

Škamperle: Šlo je za izziv, o katerem sva ravnokar govorila. Prijatelj in plezalni tovariš Igor Mezgec se že dalj časa posveča amaterski fotografiji, pri kateri sledi izbranim estetskim kriterijem. Motiv njegovih posnetkov je narava. Zaprošil me je, da bi napisal besedilo na izbor fotografij, ki bi jih objavila v knjigi. Ker se je izkazalo, da to ne bo običajna monografija fotografij, pri kateri bi zadostovali kratki informativni opisi, sem se znašel pred nalogo, kako podobe različnih naravnih prizorov pospremiti z ustreznim besedilom. Iz slovenske literature poznamo nekaj zelo dobrih tovrstnih pisateljev. Omenim lahko Matjaža Kmecla, pa odlične opise gora s širokim in doživetim estetskim zamahom prof. Stanka Klinarja. Intimne eseje o naravi piše Iztok Geister. Veliko je potopisnih avtorjev. Kar nekaj časa sem iskal primerno intonacijo in zastavitev besedila, ki je nazadnje dobilo obliko antropološko ali celo dendrološko (dendrologija je veda o drevesih) opisnega značaja, ki se pogosto naslanja na mitološko dediščino. Kultni in božanski aspekti rastlin, dreves, grmovnic in cvetlic so zelo lepa in zanimiva tema, pisanja o njej pa pri nas nismo vajeni. Mnoge

rože, grmi in drevesa imajo v arhaični mitski domišljiji božanski izvor in so se z njimi ohranile personificirane lastnosti in figure. Ko se spomladi razveseliva podlesne vetrnice, se spomniva lepega Adonisa, merjasca, ki ga je smrtno ranil, ter solz njegove matere, spremenjene v drevo, iz katerih so vzšle bele cvetlice. Resje nas pripelje nazaj do Ozirisa, perunika ohranja spomin na veliko slovansko nebeško božanstvo Peruna, lipa in hrast prikličeta toplo ljubezen in zvestobo. Za primeren navdih sem vzel v roke tudi Mencingerjeve povesti, v katerih eden naših prvih pripovednikov opisuje rožo mogoto, ki so jo iskali pesniki in alkimisti vseh časov. Ob snidenju z njo se tudi moje pisanje, vsaj za krajši postanek, preobrazi v izpovedno obliko. Težko ostajam le pri znanstveni objektivnosti in pri formalno urejenem, nadzorovanem pisanju!

Horvat: *Dobro je skrito v lepem*, praviš v sklepnem zapisu te knjige. To dejstvo najbrž vzbuja v človeku ljubezen/veliko naklonjenost do bitij, ki jih predstavljata. Kako pa naj bi sprejemali gensko spremenjeno, nekakšno "umetno" rastje, ki je menda tudi ekonomsko koristno (koruza, pšenica), po drugi strani tudi lepo (npr. vrtnica), kako je v teh primerih mogoče govoriti o lepoti?

Škamperle: Da, da ...! Res, to postajajo zapletena, a živo prisotna, aktualna vprašanja. Ne vem, nimam jasnega odgovora. Če naj ujamem implikacije, ki jih vsebuje tvoje vprašanje, gre za dilemo sodobnega človeka, naj vztraja pri sprejemanju naravno danega sveta, z vsemi oblikami in deformacijami, ki so njen del, v razvojni dinamiki, ki je temu svetu lastna, ali pa naj v genetsko zgrajene naravne oblike in bitja posegamo, jih popravljamo, postopamo zaradi tega tudi selektivno, z namenom učinkovitega in zdravega življenja? Ta vprašanja so danes aktualna in v prihodnosti bodo še bolj. Ko se soočamo z njimi, se pred nas nujno postavljajo tudi etični kriteriji, za katerimi odmeva Kantovo vodilo: Človek naj bo sam na sebi cilj in smoter, takšen, kakršen je. Ne more in ne sme postati sredstvo, da bi prek njega ali z deformacijo življenja uresničevali neki drug cilj ali namen, na primer političen, znanstven ali ekonomski. Naše, evropsko izročilo ohranja humanistični pogled in na tej osnovi sloni večina naše etike, ki nam tako ali drugače določa vrednostne kriterije. Vedeti pa moramo, da nimajo vse civilizacije takšnih kriterijev. Kloniranje človeka za nas ni sprejemljivo, ker je vsaka individualna osebnost nekaj ločenega in avtonomnega, ima svojo enkratno vrednost. Vprašanje pa je, kako bodo ob teh izzivih – na primer genetskem spreminjanju in kloniranju človeka –, ravnale druge razvite civilizacije, na primer tiste v Aziji.

Misel, ki sem jo zapisal v knjigi, pripada izročilu platonske filozofije: gre za pojem Dobrega, ki je v tem izročilu postavljeno na metafizično raven, se pravi onkraj vsakršnih snovnih in časnih manifestacij, na raven nad-bitnosti in absolutne, trajne resničnosti. Do tega Dobrega, ki je najvišje in sploh prvo v razmerju do vsega, kar je, človek lahko prihaja le pojmovno, s čistim mišljenjem in, na svoj način, v veri. Vendar, strogo rečeno, nimamo ustreznih pojmov ali definicij, s katerimi bi mogli zajeti njegovo bistvo in opisati, kaj to je. V tem okviru Platon reče, da se je – to Dobro – skrilo v lepem. Prek lepote sveta in umetnosti človek prihaja do tistega najvišjega, do samega Dobrega, narava in njene manifestacije pa so le izrazi in sledovi, ki vodijo navzgor, k njemu.

Kako misliti sodobne človekove posege v svet in spremembo naravnih oblik? So tudi te lepe? Seveda so. Lepe so po naših kriterijih. Imajo lahko tudi presežni, metafizični nagovor? Po eni strani da, ker ima človek neposredni stik z božanskimi idejami, zato lahko naravo “popravlja” in ustvarja oblike, ki so lepše kakor tiste v fizični naravi. Tako so razmišljali baročni umetniki. In vsi modernisti. Po drugi strani pa ostaja odprto, ali človeški ustvarjalni oblikovni posegi še ostajajo sled do “najvišjega”; še morejo biti sled do presežnega, kar je bila umetnost v preteklosti? Verjetno ne več. Če mene vprašaš: moj vzgib in ljubezen so vzgajali in hranili gozd, divja narava. Svet, kjer se “vse zarašča”, mi je bil ljubši od vrtov, ker se mi je zdel resničnejši. Raje kot vrtnice imam divji šipek. Mam sem prepričal, da smo doma marmelado – namesto iz sliv, ki je odlična – pripravili iz jerebice in lesnik. Ta je bila zame še boljša.

Horvat: Zadnja tvoja knjiga nosi naslov *Endimionove sanje* (LUD Literatura, 2013). Gre za kulturološke razprave, ki imajo podnaslov *Oblike imaginacije in simbolne tvorbe*. To je pravzaprav knjiga, ki jo je zaradi njene kompleksnosti težko opredeliti, a recimo, da jo približno označim za delo o literaturi, čeprav se tiče filozofije, saj na njeni (filozofski) ravni govori o življenjskih arhetipih, ki se pojavljajo v najstarejših tekstih religije (*Biblija*) in zlasti antike, kot taki pa segajo v moderno literaturo. Najbrž so to osnovni simboli, tj. tisto, kar določa človekovo ravnanje in razplet njegove usode. Kaj te je nagnilo k raziskavi te izjemne teme: izkušnja, ki si si jo pridobil pri pisanju literature ali filozofska želja, razjasniti enigma simbola, arhetipa, prispodobe ...?

Škamperle: To zadnje, radovednost po odkrivanju in pojasnjevanju simbolnih pomenov, ki ustvarjajo človekov bivanjski svet, ga duševno bogatijo in življenjsko osmišljajo, me spremlja kot osnovni nagib in nekakšna

rdeča nit pri vsem, kar počnem. Človek je simbolično bitje, kakor je pisal naš starosta duhovne misli dr. Anton Trstenjak. Za razliko od živalskih signalov je človek bitje jezika, ki pa se ne omejuje na označevalno strukturo in njene pomene, ampak znotraj jezika ohranja vsebinsko odprtost, dvoumnost, estetski izraz, invokacijo in magično performativno moč. Beseda ni le pripomoček, ampak dobesedno ustvarja svet; stvari naredi prisotne, jih prikličje, označuje ali, po potrebi, sankcionira. Okna ali "mostovi", ki vodijo prek jezika, pa niso le gole fizične geste oziroma storjena dejanja, ampak predvsem simboli. Z njimi vstopamo tako v svet poezije kakor v religijo in umetnost nasploh. V svet, zaradi katerega je, vsak dan posebej, lepo in vredno živeti.

Knjigo sem pisal dlje časa in gradivo zanjo zbiral pet ali še več let. Med mnogimi motivi sem nazadnje izbral štiri ter se o njih razpisal, esejistično in hkrati strokovno, ker sem želel, da bi besedila imela teoretsko verodostojnost. Poglobljeno sem skušal razmisliti o sami naravi simbola in pojmu pralikov ali arhetipov, ki nastopajo kot situacijski in motivni nastavki v človekovi duševnosti, kot takšni pa so neke vrste konstantni modeli našega obnašanja. Zgodovina ne pojasnjuje arhetipov; nasprotno, arhetipske manifestacije nam lahko pomagajo razbrati in razumeti mnoge dogodke zgodovinskega razvoja in dinamiko človekove duhovne dejavnosti. Naslednja tema je bila opis starih kultur, ki so se pojavile ob zori civilizacij, in genealogija nekaterih simbolnih tvorb, ki so postale ogrožje naše imaginacije. Tretji motiv je pot mitološkega junaka, ki me je, lahko si misliš, scela posrkala vase! Vsak od nas je, tako ali drugače, na takšni poti. Pri tem sem delno sledil preučevalcu mitov Josephu Campbellu, primere iz književne in religiozne tradicije, opise in razlage pa sem razvijal na svoj način. Na osnovi odkrivanja, poznavanja in lastnih izkušenj. Četrto razpravo sem posvetil simbolnemu branju svetišča oziroma vlogi cerkva in svetih stavb.

Naj povem, da pripadam generaciji študentov, ki smo sredi osemdesetih let zavzeto obiskovali univerzitetna predavanja profesorjev, ki so danes široko priznana in uveljavljena imena, pri nas in v svetu: od Janka Kosa na svetovni književnosti, Draga Rotarja in Rastka Močnika na sociologiji kulture, do Mladena Dolarja in Slavoja Žižka na filozofiji. Šlo je za leta živahne alternativne kulture, ko smo poslušali Louja Reeda, ki je lani umrl, med meditacijo taj čija pa našo skupino Laibach, pa Velvet Underground, druge sorodne skupine, filozofsko in kulturno pa je prevladovala strukturalno označevalna metoda, tesna naveza na lacanovsko psihoanalizo in nekako cinično relativistična postmoderna drža. Ta generacija danes soustvarja in dejansko obvladuje, prek raznih uredništev in medijev,

pomemben del intelektualne kulture na Slovenskem. Ta se od devetdesetih let angažirano prevaja tudi v politiko. Jaz sem že takrat t. i. žametno podzemlje začel spoznavati tudi drugače, posegal sem po mislecih, ki jih pri nas nismo brali, v omenjenih krogih pa so bili celo osmešeni, na primer Jung in njemu sorodni avtorji. S kolego Markom Uršičem sva spoznavala seminarje krožka Eranos v Švici, ki so pri nas, žal, ostali povsem neznani. Prijatelj in filozof Edvard Kovač mi je približal humanistično misel nekatereh francoskih in judovskih avtorjev, od Levinasa do Rosenzweiga. Ob mali hčerki, s katero sva med sprehodi na Rožnik ali zvečer pred spanjem z živo besedo stopala in se vživljala v biblijske in mitske zgodbe, se je v meni spet vzbudilo "čudenje", tisti prvotni duševni vzgib, ki je osnova filozofije in sploh vsakršnega iskanja in motrenja. Po tej sledi sem se oddaljil od nekdanjih kolegov in se prepustil svojemu pisanju.

Horvat: Ni odveč, če rečem, da je ta knjiga zelo pomembna tako za razumevanje kot za pisanje literature: po eni strani kaže na motivne izvore literature in na drugi na to, da literatura v svojih najboljših dosežkih tematizira in po svoje izreka bistvene tokove življenja posameznika in zgodovine vsake epohe. Kje je danes, po tvoji izkušnji, mesto sociologije kulture, v okvir katere sodi tudi problematika te knjige? V kolikšni meri je kos svoji nalogi?

Škamperle: O tem bi se lahko razgovorila, bodisi zaradi širokega področja, ki ga lahko zajema sociologija kulture kot strokovna oblika preučevanja človekove ustvarjalnosti in najrazličnejših kulturnih tvorb, ki nastajajo v tesnem in vedno soodvisnem odnosu z družbo, njenimi centri moči, ideologijo, vrednotenjem in vsakokratnimi prioritetami, kakor zaradi specifičnega položaja in vloge, ki jo je sociologija v zadnjih dvajsetih letih dobila pri nas. Osebno mislim, da je moja stroka v zadnjem obdobju žal odpovedala pred kritično in konstruktivno, a tudi relevantno oceno družbenega dogajanja. Namesto da bi sociologija, kot veda o družbi, teoretsko kritično, vendar stvarno in v stiku z realnim stanjem ter po možnosti konstruktivno analizirala vrednostne modele, kapitalske moči in dinamiko našega bivanja, od življenjskega sloga vsakodnevne bivanja do ideoloških in vrednostnih prioritet, ki pogojujejo naš svet, smo na Slovenskem priča politično angažirani sociologiji, ki v veliki večini nastopa kot apologija določene politične usmeritve. Da sta ironija in refleksivna nerodnost še večji, se politična usmeritev, ki je s strani slovenske sociologije "teoretsko" krita in včasih tudi odkrito podprta, tako rekoč istoveti s tradicionalno, polpreteklo, nacionalno marksistično in socialistično

dediščino, ki je pri nas ostala politično vladajoča struktura oblasti. Njeni akterji dejansko ustvarjajo javno mnenje, tudi po zaslugi nekaterih strokovnih kolegov, ki bi po definiciji morali biti kritični do ideoloških aparatov države, intelektualno svobodni in refleksivno skeptični ali vsaj zadržani do političnih centrov oblasti, kapitala in vrednot, idejnih in estetskih, ki jih vladajoča ideologija širi. A namesto tega se je sociologija pri nas znašla v vlogi zagovornika političnih dejavnikov in celo konkretnih oseb, ki so bile v polpretekli zgodovini omadeževane z okrutnim nasiljem in celo z zločini. Glavni predmet kabinetnih in egocentričnih kritik pa je neki domnevni domačijski korporativizem in cerkvena konservativnost, ki ju nikjer več ni, ker se je slog življenja v zadnjih desetletjih zelo spremenil. A tega, žal, naša sociologija ne preučuje, čeprav bi moral biti njen glavni in tudi najzanimivejši predmet študija.

Moja knjiga se s temi vprašanji ne ukvarja, vsaj ne neposredno. "Umaknil" sem se v oddaljeno zgodovino, ker se tam počutim varneje in me dejansko tudi zanima; gre za poskus razumevanja človeka nasploh. Kakor si pravilno ugotovil, so moji primarni viri, poleg dogodkovne zgodovine, literarni izdelki in nasploh umetniško-duhovne stvaritve, ki nudijo privilegiran dostop do duše človeka. Prava tema mojih razprav so vzgibi in strukture imaginacije. Iz nje se ustvarjajo pomenske tvorbe, ki pomembno določujejo moč in silnice razvoja neke kulture ter njeno usmeritev. Sociologijo kulture povezujem s primarnimi nagibi – socialnimi, vrednostnimi, ideološkimi – ustvarjanja, ki po moje ne morejo biti določujoče ali celo izključujoče odvisni in pogojeni z ekonomskim stanjem neke družbe. V tem smislu je že Max Weber starega Marxa dregnil v rebra in pokazal, kako je bila – neprofitna – religiozna ideja protestantizma generator in motor novega podjetništva ter posledično zasnove kapitalizma. Duhovne ideje ustvarijo razumevanje kapitala, ne obratno. Zato zame izhodišče teoretičnega razmišljanja niso družbena razmerja in vloga kapitala, ampak – ustvarjalni človek.